

Δεκέμβριος 2008

Κείμενο Πολιτικής

ΚΥΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Βασικά δεδομένα

- Σύμφωνα με την μελέτη μας, 205,000 ανεπίσημοι μετανάστες ήταν παρόντες στην Ελλάδα το 2007. Αυτή η εκτίμηση συνιστά μία σημαντική μείωση του σχετικού πληθυσμού σε σχέση με τις εκτιμήσεις της δεκαετίας του 1990 που έκαναν λόγο μέχρι και για 700,000 ανεπίσημους μετανάστες.

Ποιοτική αξιολόγηση των μέχρι στιγμής εκτιμήσεων

- Όλες οι εκτιμήσεις για την ανεπίσημη μετανάστευση βασίζονται σε προβληματικές βάσεις δεδομένων. Αυτές που εμφανίζονται κατά καιρούς στα ΜΜΕ και βασίζονται στα λεγόμενα πολιτικών και κρατικών λειτουργών οι οποίοι στην καλύτερη περίπτωση έχουν ανατρέξει στις παραπάνω βάσεις δεδομένων, είναι αναξιόπιστες.
- Οι εκτιμήσεις συχνά χρησιμοποιούν στοιχεία συλλήψεων για να περιγράψουν το μέγεθος της ανεπίσημης μετανάστευσης αγνοώντας το γεγονός ότι τα στοιχεία αυτά είναι πολύ πιθανόν να μετρούν δύο ή/και παραπάνω φορές το ίδιο άτομο (κάποιος/α μπορεί να έχει συλληφθεί πάνω από μία φορά για παράνομη είσοδο ή παράνομη διαμονή στο ίδιο έτος). Επίσης, συνήθως δεν γίνεται διαχωρισμός μεταξύ ατόμων που συλλαμβάνονται στην προσπάθειά τους να διαβούν τα σύνορα και αυτών που έχουν συλληφθεί στο εσωτερικό της χώρας. Τέλος, αγνοείται η πιθανότητα ο υψηλότερος αριθμός συλλήψεων να συνδέεται περισσότερο με αυστηρότερα μέτρα αστυνόμευσης και λιγότερο με αυξημένες μεταναστευτικές ροές.

Πως γίνεται η μετανάστευση 'παράνομη';

- Οι περιοριστικές, περίπλοκες και χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες για είσοδο και διαμονή των μεταναστών δια της νόμιμης οδού ενθαρρύνουν την ανεπίσημη είσοδο και διαμονή.
- Οι περισσότεροι ανεπίσημοι μετανάστες έρχονται στην Ελλάδα νόμιμα και στην συνέχεια παραβιάζουν τα χρονικά περιθώρια της θεώρησης εισόδου (visa) τους ή βρίσκουν δουλειά χωρίς αυτό να προβλέπεται στους όρους της θεώρησης. Ορισμένοι εισέρχονται στην χώρα με πλαστά έγγραφα.
- Το μέγεθος της ανεπίσημης οικονομίας στην Ελλάδα καθιστά δύσκολο το εγχείρημα εύρεσης νόμιμης εργασίας για όλους τους μετανάστες, νομιμοποιημένους και μη. Η ανεπίσημη απασχόληση αρκετών νομιμοποιημένων μεταναστών/τριών παράγει μη νόμιμο καθεστώς διαμονής όταν εξαιτίας της αυτοί/αυτές αδυνατούν να συμπληρώσουν τον απαραίτητο αριθμό ενσήμων κοινωνικής ασφάλισης για την ανανέωση της άδειας διαμονής τους.

Κύριες πολιτικές για την ανεπίσημη μετανάστευση

- Οι αυστηροί συνοριακοί έλεγχοι και τα προγράμματα νομιμοποίησης είναι οι δύο κύριοι τρόποι αντιμετώπισης της ανεπίσημης μετανάστευσης στην Ελλάδα.
- Οι εσωτερικοί έλεγχοι σε εργοδότες με στόχο την μείωση της ανεπίσημης απασχόλησης δεν εφαρμόζονται επαρκώς.

Συμπεράσματα - προτάσεις πολιτικής

- Οι συνοριακοί έλεγχοι ούτε αποθαρρύνουν ούτε μειώνουν την ανεπίσημη μετανάστευση. Το μόνο που καταφέρνουν είναι να σπρώχνουν μετανάστες και λαθρέμπορους να αλλάζουν τα σημεία και τις στρατηγικές εισόδου τους στην χώρα.
- Οι πολιτικές πρέπει να καταστήσουν την νόμιμη μετανάστευση εφικτή· η απλοποίηση της ισχύουσας διαδικασίας της μετάκλησης ενός αλλοδαπού εργαζόμενου και η οργάνωση «one stop shops» για την επεξεργασία αδειών διαμονής στον διοικητικό μηχανισμό είναι απόλυτες αναγκαιότητες.

ΤΟ ΥΠΟ- ΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥ- ΝΑΣ

Οι επιστημονικές, και μη, εκτιμήσεις της ανεπίσημης μετανάστευσης στην Ευρώπη 'ταξιδεύουν' ελεύθερα και χωρίς ιδιαίτερους ενδοιασμούς μεταξύ ειδικών επιστημόνων, δημοσιογράφων και πολιτικών χωρίς να είναι διακριτό ποιος τις παρήγαγε πρώτος και πώς. Η πηγή τους μπορεί να είναι άγνωστη, ο προορισμός τους όμως είναι σαφής: αυτοί οι αριθμοί επανειλημμένα χρησιμοποιούνται ως μέσο αναστάτωσης της κοινής γνώμης και άσκησης πίεσης για απαντήσεις στο πολιτικό πεδίο.

Η μελέτη αυτή διερευνά κριτικά τις βάσεις δεδομένων και τις εκτιμήσεις σχετικά με την ανεπίσημη μετανάστευση και, συγκεκριμένα, αναλύει την εγκυρότητα και αξιοπιστία των μεθόδων που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή τους. Σε αυτό το μοτίβο, η μελέτη συζητά το γιατί και το πώς η μετανάστευση γίνεται μη νόμιμη καθώς και το αν και το πώς μπορεί να επιτευχθεί η νομιμότητα. Τέλος, αξιολογούνται κριτικά οι πολιτικές που στοχεύουν να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο της ανεπίσημης μετανάστευσης.

Η κατάσταση της μετα- νάστευσης στην Ελλά- δα

Η πρόιμη μετανάστευση προς την Ελλάδα προήλθε σε γενικές γραμμές από γειτονικές χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ. Συγκεκριμένα, οι σημαντικές αφίξεις μεταναστών από την Αλβανία την δεκαετία του 1990 κατέστησαν τους Αλβανούς την μεγαλύτερη μεταναστευτική κοινότητα στην Ελλάδα. Στην συνέχεια ακολουθούν οι Βούλγαροι, οι Ουκρανοί, οι Γεωργιανοί και οι Ρουμάνοι. Παρά την κυρίαρχη Αλβανική παρουσία μέχρι και σήμερα, η σύνθεση του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα είναι αρκετά ανομοιογενής. Ασιατικές και Αφρικανικές κοινότητες όπως η Φιλιππινέζικη, η Βιετναμέζικη και η Αιγυπτιακή βρίσκονται στην Ελλάδα από την δεκαετία του 1980. Οι πιο πρόσφατες αφίξεις περιλαμβάνουν τους Πακιστανούς και Μπαγκλαντεσιανούς καθώς και τους Ιρακινούς και Αφγανούς (οι οποίοι είναι συνήθως αιτούντες άσυλο) όπως και μετανάστες ή αιτούντες άσυλο από χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής.

Μέγεθος και δημογραφικά χαρακτηριστικά της ανεπίσημης μετανάστευσης

Υπάρχουν διάφορες πηγές που μπορούν να συνδυαστούν με σκοπό την αναγωγή εκτιμήσεων για το μέγεθος των ανεπίσημων μεταναστών στην Ελλάδα: η τελευταία πληθυσμιακή Απογραφή (2001), οι Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, τα στοιχεία των νομιμοποιήσεων και των αδειών διαμονής, τα στοιχεία των συλλήψεων και τα στοιχεία από σχολικές εγγραφές. Αν και είναι αδύνατο να προσδιοριστεί επακριβώς το μέγεθος του ανεπίσημου μεταναστευτικού πληθυσμού, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι παρατηρείται μια τάση μείωσης του σε σχέση με την δεκαετία του 1990. Αυτό είναι κυρίως το αποτέλεσμα των 3 προγραμμάτων νομιμοποίησης (το καθένα με λίγες εκατοντάδες χιλιάδες αιτούντες) που έχουν πραγματοποιηθεί την τελευταία δεκαετία. Από την άλλη, οι μετανάστες συνεχίζουν να περνούν τα ελληνικά σύνορα είτε 'παράνομα' είτε νόμιμα, παραβαίνοντας όμως τους όρους της visa με την οποία εισήλθον· περνώντας λοιπόν και σε αυτή την περίπτωση σε μη νόμιμο καθεστώς.

Η μελέτη των Κανελλόπουλου κ.ά. (2006) υποστηρίζει ότι υπήρχαν περίπου 400.000 ανεπίσημοι μετανάστες στην Ελλάδα το 2001 – ένα νούμερο που πέφτει στις 230,000-330,000 το 2004 σύμφωνα με την εκτίμηση των Ζωγραφάκη, Κόντη & Μητράκου (2007). Για το ίδιο έτος, η μελέτη του Μαρούκη στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος CLANDESTINO εκτιμά ότι ο πληθυσμός των ανεπίσημων μεταναστών κυμαίνεται μεταξύ 260-300,000. Ενώ σύμφωνα με την πιο πρόσφατη εκτίμηση της ελληνικής μελέτης του CLANDESTINO γίνεται λόγος για 205,000 ανεπίσημους μετανάστες στην Ελλάδα το 2007. Για το ίδιο έτος η μελέτη των Λιανού, Κανελλόπουλου κ.ά. (ΙΜΕΠΟ 2008) βρίσκει

172,000-209,000 αλλοδαπούς που διαμένουν ανεπίσημα στην χώρα.

Λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος της Αλβανικής κοινότητας στην Ελλάδα, δεν προκαλεί έκπληξη που οι Αλβανοί αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του ανεπίσημου μεταναστευτικού πληθυσμού (τουλάχιστον 34% σύμφωνα με την έκθεση του CLANDESTINO). Αξιόπιστες εκτιμήσεις για την αναλογία μεταναστών από την Αφρική, την Ασία και την Μέση Ανατολή στον ανεπίσημο μεταναστευτικό πληθυσμό δεν υπάρχουν. Η χρήση των στοιχείων των συλλήψεων προς αυτή την κατεύθυνση είναι προβληματική καθώς το ίδιο άτομο μπορεί να συλληφθεί, και επομένως να εμφανίζεται στα σχετικά ετήσια στοιχεία, πάνω από μία φορά.

Όσον αφορά την ηλικία, οι περισσότεροι ανεπίσημοι μετανάστες ανήκουν σε νεαρές ηλικιακές ομάδες. Οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται στον ανεπίσημο αλλοδαπό πληθυσμό. Αυτό όμως σχετίζεται περισσότερο με τις εθνοτικές ομάδες: οι Ασιάτες μετανάστες είναι επί το πλείστον άνδρες· ενώ η μετανάστευση από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης αποτελείται κυρίως από γυναίκες.

Πώς οι μετανάστες/τριες γίνονται 'παράνομοι/ες' και πώς αποκτούν την νομιμότητά;

Η Ελλάδα δεν αφήνει και πολλές επιλογές για νόμιμη είσοδο και διαμονή στον μετανάστη. Το σύστημα κλήσης ενός αλλοδαπού εργάτη (μετάκληση) δεν λειτουργεί στην πράξη καθώς το διάστημα μεταξύ κλήσης του εργάτη και νόμιμης εισόδου του στην χώρα με θεώρηση εισόδου με σκοπό την εργασία διαρκεί συνήθως 12 με 18 μήνες. Επιπροσθέτως, η εκτεταμένη 'μαύρη' οικονομία στην Ελλάδα υποστηρίζει την ανεπίσημη απασχόληση. Οι μη νόμιμοι εργαζόμενοι μετανάστες, από την άλλη, παίζουν ένα κρίσιμο ρόλο για την επιβίωση σημαντικών τομέων της ελληνικής οικονομίας: κατασκευαστικός τομέας, τουρισμός, αγροτικός τομέας, οικιακές υπηρεσίες και υπηρεσίες φροντίδας. Υπό αυτές τις συνθήκες δεν είναι τυχαίο το ότι, συχνά, οι ανεπίσημοι μετανάστες είναι πρώην νομιμοποιημένοι μετανάστες που απώλεσαν το νόμιμο καθεστώς διαμονής τους λόγω της δυσκολίας να βρουν νόμιμη εργασία (με συμβόλαιο και πληρωμές ασφαλιστικών εισφορών από τον εργοδότη).

Ορισμένοι μετανάστες επιχειρούν να νομιμοποιήσουν προσωρινά (συνήθως) την διαμονή τους στην Ελλάδα υποβάλλοντας αίτημα για άσυλο. Το αίτημα τους στην καλύτερη περίπτωση παραμένει εκκρεμές για χρόνια - μία ικανοποιητική λύση για μερικούς - ενώ συχνά απορρίπτεται με συνοπτικές διαδικασίες καθιστώντας την παρουσία τους μη νόμιμη. Παρά αυτό το γεγονός, αρκετοί ακολουθούν αυτή την οδό για να ξεφύγουν έστω και προσωρινά από το μη νόμιμο καθεστώς.

Αξίζει να τονιστεί ότι η εύρεση νόμιμης εργασίας δεν είναι από μόνη της ικανή προϋπόθεση για να εξασφαλίσει νόμιμη διαμονή σε ένα μετανάστη· χωρίς να συντρέχει παράλληλα κάποιο πρόγραμμα νομιμοποίησης στο οποίο θα μπορεί να υποβάλλει αίτηση για άδεια διαμονής ο ενδιαφερόμενος μετανάστης είναι σχεδόν αδύνατο να νομιμοποιηθεί. Αυτά τα προγράμματα αποτελούν το κύριο μέσο δια του οποίου ο μη νόμιμο διαμένων μετανάστης στην Ελλάδα μπορεί να εξέλθει από αυτό το μη νόμιμο καθεστώς. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια, τα δύο διαδοχικά ανοίγματα της Ε.Ε. προς τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης έχουν νομιμοποιήσει αυτόματα την διαμονή αρκετών πολιτών των νέων χωρών-μελών που προηγουμένως ζούσαν υπό μη νόμιμο καθεστώς στην χώρα. Λόγω των αρχικών περιορισμών στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας που υιοθετεί η Ελλάδα για τους πολίτες των νέων χωρών μελών (και πιο πρόσφατα για τους Βούλγαρους και Ρουμάνους υπηκόους) το παραπάνω άνοιγμα μπορεί να έχει απομακρύνει μεν αρκετές δεκάδες χιλιάδες μετανάστες από το καθεστώς της μη νόμιμης διαμονής, τους έχει 'ωθήσει' δε προς την μη νόμιμη εργασία.

Προτάσεις Πολιτικής

Προς το παρόν, οι προσπάθειες που στοχεύουν στην μείωση της ανεπίσημης μετανάστευσης στην Ελλάδα συγκεντρώνονται γύρω από την αύξηση των ελέγχων στα σύνορα για μετανάστες που επιχειρούν να εισέλθουν με μη νόμιμο τρόπο. Αυτή η πολιτική, όμως, αγνοεί το γεγονός ότι οι περισσότεροι ανεπίσημοι μετανάστες εισέρχονται στην χώρα νόμιμα, συχνά με μια προσωρινή θεώρηση εισόδου για τουρισμό, και συνεχίζουν να μένουν στην χώρα μετά την λήξη της θεώρησης - και κατά αυτό τον τρόπο η παρουσία τους μετατρέπεται σε μη νόμιμη.

Στην πραγματικότητα, οι περιοριστικοί μηχανισμοί που στοχεύουν να αποθαρρύνουν την μετανάστευση δεν μπορούν να μειώσουν την αποφασιστικότητα των μεταναστών από αναπτυσσόμενες χώρες οι οποίοι επιχειρούν να μπουν στην 'Ευρώπη Φρούριο' με κάθε τίμημα. Όταν δεν υπάρχουν 'νόμιμες' δυνατότητες πρόσβασης σε μια χώρα, οι μετανάστες βρίσκουν διαφορετικές (και συχνά επικίνδυνες) διαδρομές για να εισχωρήσουν με μη νόμιμο τρόπο.

Πέραν τούτου, σήμερα λίγοι μπορούν να αρνηθούν την σημασία της (φθηνής) μεταναστευτικής εργατικής δύναμης για την επιβίωση της μικρομεσαίας οικογενειακής επιχείρησης που χαρακτηρίζει την ελληνική οικονομία σε ένα διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η μελέτη του ερευνητικού προγράμματος CLANDESTINO στην Ελλάδα αναδεικνύει την σημασία της δημιουργίας νέων διόδων νόμιμης εισόδου στην χώρα οι οποίες να μην αντιτίθενται στις οικονομικές ανάγκες της.

- Η απλοποίηση και συντόμευση της διαδικασίας της μετάκλησης η οποία, προς το παρόν, υπολειπόμενη είναι μια πολιτική που πρέπει να προωθηθεί.
- Η βελτίωση της οικονομικής (και όχι μόνο αστυνομικής) συνεργασίας της Ελλάδας με χώρες προέλευσης και διαμετακόμισης μεταναστών/τριών όπως η Τουρκία και η Αλβανία, είναι ένα άλλο βήμα προς την κατεύθυνση της μείωσης των μη νόμιμων και της αύξησης των νόμιμων μεταναστευτικών ροών.
- Τέλος, η Ελλάδα χρειάζεται να καταβάλλει σημαντικές προσπάθειες για να αντιμετωπίσει το μέγεθος της ανεπίσημης οικονομίας και να μειώσει την μη νόμιμη απασχόληση. Η αποτυχία σε αυτό το σημείο οδηγεί σε ένα φαύλο κύκλο όπου οι ανάγκες της τοπικής οικονομίας τροφοδοτούν μία όλο και μεγαλύτερη ζήτηση για μη νόμιμους εργαζόμενους. Οι μη νόμιμα διαμένοντες και χωρίς εργασιακά δικαιώματα μετανάστες είναι οι 'καλύτεροι' υποψήφιοι για αυτές τις θέσεις εργασίας.

Για περισσότερες πληροφορίες

Η πλήρης έκθεση, του Θάνου Μαρούκη, είναι διαθέσιμη στο <http://www.eliamep.gr/en/category/migration/>.

Διαβάστε τις εκθέσεις για τις υπόλοιπες 14 χώρες που υπάγονται στο CLANDESTINO στο <http://www.eliamep.gr/en/category/migration/>

Για περαιτέρω διευκρινίσεις επικοινωνήστε με τους:
Καθηγ. Άννα Τριανταφυλλίδου, ΕΛΙΑΜΕΠ και Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Δρ. Θάνος Μαρούκης, ΕΛΙΑΜΕΠ
Τηλ: (0030) 210 7257110
email: thmaroukis@eliamep.gr, anna@eliamep.gr

CLANDESTINO